

OSMANLI İL KANUNNAMESİNDEN ÖRNEKLER

Dr. Neşet ÇAGATAY

Osmanlı kanunnamelerinden bahsedince genel olarak akla Tarihî Osmanî Encümeni Mecmuasına 1329 - 1330 yıllarında ek olarak çıkmış olan Fatih ve Süleyman Kanunnameleri ile *Mitteilungen zur osmanischen Geschichte* cilt 1, 1, 21, s. 13 - 48 de yayınlanmış olan Fatih Kanunnamesi ve Millî Tettebbül Mecmuasının 1 - 3. sayılarında (1331) yayınlanmış olan Osmanlı kanunnameleri gelmektedir. Ancak Osmanlı Devletinin iç hayatını bir çok bakımlardan düzenliyen kanunların bu adı geçen kanunlardan ibaret olmadığı da çoktan beri herkesin bildiği bir gerçektir. Osmanlı Devleti gibi sınırları içinde başka başka iklimlerin birleştiği, başka başka ekonomi, ticaret ve ekim şartlarının hüküm sürdüğü, türlü dinlere inanan ve türlü diller konuşan başka başka kültürlere mensup insan kütlelerinin kaynaştığı büyük bir ülkede bu adı geçen kanunlardan başka daha bir çok kanunların da uzun zaman yürürlükde kalmış olması çok tabiidir. Gerçekten Osmanlı İmparatorluğunda bilhassa 16. yüzyılda ülkenin türlü bölgelerinin fizik ve kültürel başkahklarına uygun bir çok kanunlar çıkarılmıştır. Diğer kanunnamelerden ayırd edilebilmek için kısaca *Vilâyet* veya *Sancak* kanunnameleri diye anılan bu kanunların da değerini - Türk siyasi ve içtimai tarihini bir çok alanlarında olduğu gibi ilk defa olarak Avusturyalı büyük tarihçi Joseph v. Hammer anlamış ve 1815 yılında yayınlamış olduğu *Des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung* adlı iki ciltlik Osmanlı teşkilât ve idaresine ait kitabının birinci cildinde bunların bazılarının tam bazılarının da kısaltılmış tercümelerini bastırmıştır. Memleketimizde son zamanlarda Osmanlı içtimai tarihine ait bir çok kaynakların yayınlanmasına karşılık bu Devletin iç bünyesini bir çok yanlardan aydınlatan ve şimdiye kadar karanlık kalan birçok noktaları aydınlatabilecek olan bu kanunnameler henüz yayınlanmamıştır. Bunun için, gerek İstanbul'da Başbakanlık Devlet Arşivinde gerek Ankara'da Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğünde yazına nüshaları bulunan bu kanunnameleri yorumlamak bilmez bir çalışma ile istinsah etmiş olan arkadaşım Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Asistanlarından Dr. Neşet Çagatay'dan, onların hiç olmazsa örnek olabilecek bir kaç tanesini, yayınlamak üzere dergimize vermesini rica ettim. Bu suretle hem meslek arkadaşlarımızın hem de Osmanlı Devletinin hukuki ve mali cephelerini incelemek isteyen öğrenci arkadaşlarımızın çok işlerine yarayacak materyel vermiş olacağımızı sanıyorum.

Dr. Coşkun UÇOK

Bu dergide sayısı yüzü aşan bütün Osmanlı il kanunnamelerini yayınlamak imkânı olmadığı için bunların içinden en karakteristik olan ve eski, yerli gelenek ve göreneklerin izlerini taşıyan ve büyük Osmanlı İmparatorluğunun muhtelif bölgelerine ait bulunan 5 kanunnameyi yayınlamayı muvafık buldum. Bu kanunnameler şunlardır:

I: Kütahya Kanunnamesi

II: Yenişehir ve Tırhala Kanunnamesi

III: Hersek Kanunnamesi

IV: Ergani Kanunnamesi

V: Trablıs Kanunnamesi

Kanunnamelerde geçen anlaşılması güç tabirlerin manaları notlarda yazılmış olduğu gibi bu kanunnamelerin tarifleri ve nereden alınmış oldukları da sonlarında gösterilmiştir. Metinlerin içindeki rakkamlar da satır numaralarını göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun uzun zaman yenilemeyen gücünün, Avrupa'da örnek gösterilen nizam ve itizamın, sınırları içinde yaşayan milyonlarca insana saadet ve refah getiren hukukî, ekonomik, malî ve zirai rejiminin temel taşlarından en önemlilerini teşkil etmiş olan bu kanunnamelerden verdiğimiz şu örnekler hukukçu arkadaşlarımızın ilerdeki incelemeleri için faydalı olursa kendimi bahtiyar sayacağım.

Dr. Neşet ÇAGATAY

I

Beyan-i (Kütahya Kanunnamesi) (1)

Rüsüm-u kavânin-i livayî Kütahya kı miyanı defter-i Sultaniye ve meahizi örfiyei Osmâniyedendir 1) resm-i çift (2) otuz iki nîm (3) bihesabihi resm-i ben-nâk (4) on iki ez'af-i reâyaya kara (5) tesmiye olunur resmî 2) altı akçedir nesli reâyâdan ehl-i kish olcâk kura hakkın defter-i nevde mücerret hâli anırrüsüm kaydolunmuşlardır 3) mademki bu mertebededir resim alınmaz mürûru eyyam ile bâliğ ve ehl-i kish olcâk haline göre 4) resim alınır defterde çift yazılmıyan kimesneler çift ve çiftliğe malik olsa amelen bilmevcüt anların gibilerden 5) resm-i çift alınır ve bu bahda itbar arzadır mücerret çiftliği olan kimesneye resim lâzım olur elinde çiftliğinden 6) artuk yir olan kimesne ziyadeye nisbet harîç reâyâ gibidir fakr-i fâka urûziyle çift ve çiftliği 7) elinden giden reâyâdan resm-i çift alınmak hayf-i fâhiştir hususâ ki bu zilletden bedel bulunub 8) rüsüm-i mektûbeye hâlel gelmemiş olan resm-i çift maa tevabihî evailde harman tozunda alınurdu 9) şimdiki halde şuhur-u senel şemsiyeden mart ayında emrolunmuştur rüsüm-i âsiyab (6) dahi bu vakitte 10) alınur timarlardan müteferrik olan reâyâvî cema etmek kanun-i kadimdir amma on beş yıldan ziyade bir yerde 11) mütemekkin olanı kaldırmak men olunmuşdur şehirde yirmi yıldan ziyade mütemekkin olanı ol oturdığı 12) şehre yazılıp İslambolda on yıldan ziyade yaya ve müsellemler tayifesi mütemekkin olsa yayalıkdan 13) ve müsellemlikten halâsolup İslambolavî ola deyü buyurulmuşdur iki onda şunuâ gibi ralyetden 14) alınur kim kendü sipahisinin timarında çiftliği kovub gayri yerde zirai eylye sipahisinin (7) timarında 15) olmağa yarar yiri olmadığı takdirde gayri yerde eken reâyâdan iki onda almak hayf-i nâmağru'dur 16) yiride ve yörükde resm-i ganem iki koyuna bir akçedir yörügün koyunu hiç kalmıyub kirliye ve 17) yirmi dört adetden akâ kalsa bunlara dahi kara denüb koyun bacı alınmaz yörügün 18) karasından Bennâk resmî gibi on ikişer akçe alınur eğer olınde çift olup bir sipahiden yer tapulayub 19) ziraa dahi ederse kanun-i kadim budurki buyunduruk resmî için yılda on iki akçe 20) vire ziyade nesne vermeye zira vir kulluğun sipahiye virür eğer bunların gibilerden otuz ikişer 21) akçe alınacak olursa resim tekrar alınub kanun-i kadime (kelime okunamadı) hayf vâki 22) olur sâbika bazı

zuamâ-i mirmirân taaddi edüp otuz ikişer akçe aldıktan sonra emr-i âli 23) müci-
 bince bu kazıye teftiş olunub kanun-i kadime mutâbık muçlaka yörükde kara resmi
 on ikişer akçe 24) mukarrer kılınup ziyadesi men olunmuşdur koyun bacı ile yörük
 kararı resminin vakti ki şimdiki halde 25) abril (8) aydır evalde kuzu kirkimında
 alınur imiş kuzu dahi sayılır ağıl resmi 26) üç akçedir hüubatdan öşr-i şer'i ile
 yemlik alınur cümlesi sekizde bir olur sipahi öşrüm anbarıca 27) İledüp Hisar Er-
 nin (9) hisara iletmek bid'at-i mârüfedir mesâfe bir günlükten ziyade olsa defan
 lilharaç 28) teklif olunmaz sipahiden bir çiftlik dutan hariç reâyadan resm-i ze-
 min (10) begayet has penbe (11) biter 29) ya su basar yirden iki dönüme bir akçe
 dir cümlesi otuz akçe olur zira ancıleyin has yirin 30) altmış dönümü bir çiftlik itibar
 olunur vasat yirden seksen doksan dönüm bir çiftlik itibar 31) olunub üç dönüme
 bir akçe ednâ yerden yüz yirmi dönüm begayet ednâ yüz ehi dönüm bir çiftlik 32)
 olur buncılayın ednâ çiftlikden resm-i zemîn dört beş dönüme bir akçe düşer yarım
 bir bütün 33) çiftlikden otuz akçeden (ziyade) alınmaz ve dönüm dahi alâ mâhü-
 velmâruf (3 a) orta adımıle 34) tülen ve arzan kırk adım yirdir arz-ı öşriyeden (12)
 ziraate yarar bilâ manî üç yıl boz kalmak 35) timara zarar virür bu zarar def'i için
 üç yıl boz kalan yiri sahibinin elinden alup 36) gayri kimesneye tapuya vermek ör-
 fen câyızdır amma limanı boz kalsa misâlen dağ yer olup her yıl 37) ekine gelme-
 düğü sebepten ya (1. k. o.) yir olup su galebe itdüğü cihetten üç yıl boz kalsa 38)
 tapuya vermek olmaz zira bu takdirce ikinci tarafından taksirât (1. k. o.) bulun-
 maz bunların gibi 39) yerlerde itibar defeâtüle ekini gelüp fevt olmaktadır eğer tek-
 rar fevt olsa tapuya vermek 40) câyız olur ve illâ kart çift öküzü maslahati için
 ve harman yiri için birkaç dönüm yir 41) boz komak memnu değildir bu sebepler
 ile boz kalan yerler nekadar zaman boz kalsa tapuya verilmez 42) bu husus için il
 yazılırken (13) hükm-i cihanmuta vârid olmuşdur kadimüzzamandan kasabâ-
 tın 43) ve kurânın davarları örü'sü olan yerlerin ekilmesi ve korunması ve tapuya
 verilmesi ehl-i kurâya ve 44) kasabâta zarar olduğu sebepten ref ve men olmuşdur
 öksüz tapusu bid'at-i merdûdeden yetimin 45) yiri ihya olunmadığı sebepten gayre
 teslim olursa bâliğ olcuk alur avret boz komayup 46) resmini dahi eda eylese elin-
 den almak deftere ve kanun-i kadime muhâlif hayırdır bağdan ve bağçeden 47) ka-
 nun-i Osmânî alâmâhüveimeşrû öşr-i hâsıl alınmaktadır amma defan littazyik anir-
 reâyâ 48) bedel-i öşür harac olunmuşdur bağ dönümüyle dönümden dönüme âlâsı
 on ednâsı biş akçedir 49) hadâyıktan ve sayır harımlar mukâtaatından öşürlerine
 göre kesimi alınur öşr-i asel şer'le arza tâbidir 50) bazı vilâyetlerde dahi amel bu
 minvalcedir amma bu sancakda kovana gayrin toprağında olmak kalil ve nâdir 51)
 olmağın raiyyetin kovandan köhne defterlerde öşr-i asel (14) sahib-i raiyyete
 yazılmıştır binâberan defter'i nevde 52) dahi eyle yazıldı hem bu sancakda kovana
 kıymetli olup yirmi biş akçeye satılmağın bedel-i öşr 53) bu vilâyetde kovandan
 kovana ikişer akçe kaydolunmuşdur amma aşağı illerde kovana başına bir akçe ve
 otlak 54) resmi dört kovana bir akçedir gerdek resmi mücehheze kızdan altmış akçe
 avretten kırk akçe fakirlerden 55) nisf mâ alelgamîy dir mutavassıtülhalden (2. k.
 o.) dir yerlûde âvretin resm-i nikâhında toprak 56) müteberdir yörük lâmekân ol-
 duğu sebepten atasına tâbi olmakda seyyibe ile bâkire birdir kuzât 57) tasarrufun-
 da olan resm-i nikâh dahi on iki akçeden yirmi dörde varınca âlâ ve ednâ ve muta-
 vassıtülhalden 58) hallerine göre alınur resm-i mektubda dahi hâdden tecâvüz örfen
 câyız değildir gayr-i ez itaknamei 59) temgâ gayri sancakdan gelen koyundan ot-
 lak resmi miriliva için orta sürüden vasat koyundur ki 60) bahâsı on beş akçe ola

ednâdan on akçe kıymetli bir tokludur âlâsından yirmi akçe kıymetli bir koyundur 61) yirmiden ziyade alınmak şer'an ve örfe muhâlif hayf'dır ve vâcibüdder'dir sancak içinde olan 62) sürüden otlak resmi alınmaz meğerki ream-i otlağı deftere kaydolunmuş yirlerde yöriye 63) ahurlağı gibi beyler için avcılardan kurta....ğlara mücerret koyun yaymak memnu değildir alehusus 64) yürüklerin gelüp geçdüğü yollar civarında ola meğerki canavarlardan avlayup ürüküdele bunların 65) gibi kaziyelerde bâdelmen ve'llân münteni olmyan çobanların cerimeleri kadî vilâyet katında 66) sâbit olduğdan sonra beş akçe ya beş akçeden ziyadesi şer'an ve örfe muhâlif taaddidir 67) vilâyet-i mezkûrede dutulan vaşak ve kâplan derileri hass-î şahîd ve serbest timarlarda yaya ve 68) müsellemeden ve yürükân ve mirhâvâdan ve gayri reâyâ dutdukları yuva ve âbd-i âbik (15) ve kenizek (16) (3-b) müjdeleri 69) her kime hâsıl kaydolmuş ise anındır müddeti örfiyeleri tamam olduğdan sonra bazarlarda bey-i men yezid 70) olunup satılan kul ve cârîye ve devabın (17) bahaları dahi ashâbı zâhir olunca sahib-i timar katında 71) emânet olur müddeti örfiyye dahi kulda ve cariyyede üç ay ve devabda bir aydır bahâlısında 72) nisf müddet abd-i âbikdir reâyâ dutduğunda itibar serbest timarın toprağınadır sahib-i timarın 73) kendü raiyyeti dutduğu ile gayrin reâyâsı dutmasında fark yokdur bunun raiyyeti dahi âherin 74) serbest timarı içinde dutsa müjdesi ve bâdelbey'ihfz-ı bahâsı ol âherin olur ve serbest olmayan 75) timarlarda reâyâ dutduğu defterde her kime verilmiş ise anındır zira defter ile muktezâyı kavânin 76) muâraza olursa deftere itibar olunur diyet ve kan cerime sâyir cerâyim gibi serbest timarlarda 77) tamamen sahib-i raiyyetindir serbest olmyan timarlarda nisf sahib-i raiyyetin ve nisf âheri her kime 78) hasıl bağlanmış ise anındır ve koyun bacı ve ekser yerde gerdek resmi dahi veçhi meşruh üzeredir 79) bu sancakda bâki rûsûma dahi olunmaz harâmîye ve uğriya ve kanlıya ve sâyir hirsuzlara siyaset eylemek 80) merâr-i nizam-i memleket ve menât-i emn-i vilâyetdir atlı sancagı beyinindir amma bir sebebi şer'i yâ örfi ile affolunsa 81) bedeli siyaset alınmak şer'i şerif-i rahmânîye ve örf-i münîf-i Sultânîye ve kanun-i kadim-i Osmânîye münâfi ve muhâlif 82) bid'at-i merdudedir ve şenaâti memnûnâdır siyaset olunandan cerime alınmaz affolunduğu takdirde 83) cerimelenmek sahib-i raiyyetindir salıveren sancak beyine nesne almak memnûdur meğerki müstahak-ı siyaset olan 84) raiyet kendünün ola beher takdir kadî vilâyet takdirinüz salıverse kendü mahalli töhmet ve salıveren 85) ademiler mücrim ve müstahak-ı siyaset olunur her mücrimin ve müttehimin cerimesi kadî vilâyet katında 86) bi men efaza ileyhilfikah huzurunda sâbit ve zahir olup ehl-i örf'e teslim etmedin dutub 87) kapup şikence ve siyaset eylemek şer'e ve örf'e muhâlif taaddi ve tecâvüzdür meğerki ölmücrim ve müttehim 88) olan kimşeneler muânid ve mütemerridler olalar hasmın dâvetiyle mahkemeye gelmekden imtina eyliyeler beran takdir 89) teftiş olunmadın bimagrifetil kâdî mahkemeye izhar için bilâtakribin dutub mahkemeye getürmek 90) memnu değildir ve bîcümle kazâyâyı örfiyyeden her kaziye kudat-i vilâyet marifetiyle olup hem ünerrâ-i izâm 91) ve a'vene ve huddam-i hudavendigâr yasagıyla şer'a mutî ve münkâdlar olmak menat-i tenfiz-i ahkâm 92) ve şart-i reâyet-i intizam-i beytül'enamdır nevâhid Uşak da olan bid'at-i beşerleme şer'e ve örf'e ve 93) kanun-i kadime ve deftere muhâlif hayf olduğu sebepten emr-i Âlî mücibince ref olundu ve haliya livâ-i mezburda 94) vâki olan ortaklar emr-i şahî ile ortaklıkları ref olunub çiftlikler sahib-i timara hassa 95) kaydolundu Lazkiye ve Honaz nahyelerinde ziraat olunan çeltük ve sisam ki suyfa hasıl olur 96) tohum ve su sipahi cânibinden olup mütekaddemden munasafa üzre

zaptolunu gelüp bu üslûp câri 97) olduğu der-i devlete arzolandıkda veçhi meşruh üzere mukarrer buyurulmağın munasafa üzere 98) kaydolundu deyu mukayyed der defter-i atik 99) (166 b) Kütahya kal'asında mahbus olup ihraç olunan mücriminden 100) mukaddemâ ziyade akçe alınur imiş bâdehu ref olunub ikişer akçe alınmak üzere 101) mukarrer kılınub defter-i atika kaydolunmuş haliya defter-i cedide dahi defter-i atik mücbince alınmak üzere kaydolundu

sene: evâhir-i zilhicce 978

(Milâdi: 1571 mayıs sonları)

Ankara: Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü
kuyudi kadimeî hâkâniye defterleri, No. 74

II

Kanun-i nefsi Yenişehir (18) maâ vilâyeti mezburê der livâ-i Tıhala:

Kefereden her ferd ki had-di bulûğuna yetişe yigirm beşer akçe İspenç (19) alınır nâbâlığden İspenç alınmaz ve keferenin müzevvecinden 1) res-i otluk bişer akçe alınır mücerretlerinden (20) ve bivelerinden resm-i otluk alınmaz amma bivelerden altışar akçe İspenç alınır 2) ve nefsi Yenişehirde mütemekkin olan müsülmanların çifti olanından öşrü gallât on kiledede bir kile öşür alınır 3) salarlık alınmaz ve çift resmi alınmaz ve bağlarından her dönümden bişer akçe alınur ve karyelerde mütemekkin olan 4) müsülmanlar ki raiyyet kaydolmuş ola ve çifti ola öşrü gallâtı on kiledede bir kile öşür alınur ve bir şinik salarlık 5) alınır ki kilenin rub'udur ve tamam çifti olandan resm-i çift yigirmi ikişer ve nisif çifti olanından on bir akçe 6) ve çifti olmayup mzevvec bennâklerden on birer akçe ve mücerretlerinden altışar akçe resim alınur ve yörtük tâyl-fesinden 7) tamam çifti olanından on iki akçe ve nim çifti olanından altı akçe ve müzevvec bennâklardan resm-i dâhan 8) altı akçe alınır ve mücerretlerinden nesne alınmaz ve Yenişehirün bir kilesi Tıhala kilesinin müstâmel kilesiyle iki kiledir 9) ve İstanbul kilesinin beş kilesidir ve reâyây-i kefereden Arnavud ve Rum ve Ulak ki öşrü gallâtı 10) defter-i sultânide maktû kaydolmuş ola cins-i hububatdan ve penbeden ve ketandan ve kimyondan ve pişondan 11) ve zağfirandan salarlıklarıyla on beşde iki kile öşür alınır ve öşrü bâgat kefereden on beşde iki mudra beşde iki mudra 12) şire alınur ve şireleri fuçlarına girdikten sonra resm-i kazış her kazışdan ikişer akçe alınur 13) ve öşrü gallâtı defter-i sultânide maktû kaydolunan reâyânın dahi hububatdan gayrisinden on beşde 14) iki öşür alınur ve öşrü kovan müsülmanlardan ve kefereden on kovanda bir kovan alınır yahut her kovandan bir akçe 15) alınur ve âdet-i ağnan müsülmanlardan ve kefereden iki kovandan bir akçe alınur ve keçiden dahi buncilayandır ve 16) resm-i hınzır (21) yabanda güdülden iki hınzırdan bir akçe alınur ve evlerinde beslediklerinden ve boğazladıklarından 17) her hınzırdan birer akçe alınur ve şire öşrü (22) olan karyelerin şireleri satılmak için iki ay monopolye 18) dutulması (23) erbâbı tımara kanundur iki ay monopolye dutulub narh-i rûziden şirenin mudrası 19) ikişer akçe ziyadeye satılır zikrolan iki ay içinde reâyâ şiresi satılmak memnûdur ve şiresi olmıyan 20) karyeler gayri karyelerden şire satın alup kendü karyelerine getürseler yahut şiresi olan karyeler 21) şiresi olmıyan karyelere vâkile şire hedüp satsalar her yükden ikişer akçe bağ alınır ve araba ile 22) fuçlarla

bazare gelüp satılan şire ki ve şire fuçularından her fuçudan on beşer akçe bağ almur 23) ve kavun ve karpuz bostanlarından her dönümden dörder akçe almur amma sebzevat ve hazravat bostanlarından 24) öşür almur ve kasabalıdan nesne alınmaz ve resm-i âsiyab tamam yıl yürüyenden yılda otuz akçe almur ve alt-ı ay 25) yürüyenden on beş akçe almur ve kepe değirmenlerinden (24) yılda on beşer akçe almur ve resm-i kıslak ve otlak 26) hariçten veyahut gayri karyelerden gelüp bir karye sınırında kıslasa ve otlasa ve yaylasa her koyun 27) ve keçi sürüsünden yılda bir kere yigirmin bişer akçe resim almur amma ehli karyenin kendi koyunları ve keçileri 28) sürüsü yine kendi karyeleri sınırında kıslasa ve otlayıp yaylasa anlardan resim alınmaz ve resm-i arüsü (25) kız 29) oğlandan otuz akçe almur ve dul avret-den on beş akçe almur amma yörük tâyifesinin resm-i gerdeğini ve 30) cürüm cinayettin yörük subaşısı alur sipahiler ve subaşılar ve sancak beği benüm toprağumdadır demek 31) lâzımgelmez zira yörük subaşılarına başka hasıl kaydolunmuşdur ve âdet-i deştânî (26) herbir çiftten Tırnağa 32) kilesiyle buçuk kile buğday ve buçuk kile arpa almur ve bağ dönümünden ikişer akçe ve bostan dönümünden 33) ikişer akçe deştânî almur ve her davar ki tarlaya ve bağa ve hostana girse atdan ve öküzden bişer akçe almur 34) ve koyununu üçünden bir akçe almur ve hınzırın herbirinden bir akçe çerime almur ve sipahiler ispenç cem etdikde 35) her müzevvec birer tavuk ve birer boğaç verirlermiş ve harman vaktinde dahi virirlermiş kadından viregeldikleri 36) sebepten üslûb-i mezbur üzre kaydolundu ki ispenç ceminde ve harman tâşirinde birer tavuk ve birer boğaç vireler 37) Bâc..... bâcân-ı me'külât ve melbûsât ve gayrihüm bazara gelüp satılan buğda (y) ve mercimek 38) ve bakla ve nohut yükünden bağ bir akçe almur ve arpa yükünden iki sorti (27) ve yağ öngesinden bir sorti ve bal 39) yükünden iki akçe ve bal kantarından alandan ve satandan birer akçe bağ almur ve burçak ve taru ve ulaf yükünden 40) iki sorti bağ almur ve çekürdeki panbuk yükünden iki akçe ve çekürdeksiz panbuk satılsa otuz akçede 41) bir akçe almur ve bir araba soğan satılsa dört akçe almur kavun ve karpuz ve yaş üzüm arabasından 42) iki akçe ve kuru üzüm ve incir arabasından sekiz akçe almur tuz arabasından biş akçe ve tuz yükünden 43) üç yükde dört akçe almur ketan arabasından sekiz akçe yükle satılsa her yükden dört sorti 44) bağ almur üç sorti bir akçedir ve bal yağ arabalarından sekizer akçe almur temür ve at mûhı ve nal yükünden 45) ikişer akçe almur ve muziz ve inar ve turunç ve kiras ve zerdâltı ve erik yüklerinden her yükde ikişer akçe almur 46) kabak ve hıyar ve yaş incir ve soğan yükünden üç yükde iki akçe bağ almur kestane ve koz (28) yükünden 47) iki akçe almur ve balamut ve yaş balık yüklerinden her yükde ikişer akçe almur kuru balık arabasından 48) sekiz akçe panbuk ipliği yükünden iki akçe heğbe ile ve arka yükü ile gelenden bağ alınmaz cibre yükünden 49) üç yükde iki akçe almur bir yükde iki sorti olur tahta ve mertek yükünden bir sorti bağ almur 50) araba ile gelse bir akçe almur tirke yükünden iki akçe almur tekne yükünden bir akçe sahtiyan yükünden iki akçe almur 51) otluk ve çalu ve saz arabasından üç arabada bir bir akçe almur ve odun arabasından üç arabada 52) bir akçe almur susığı (29) gönün satandan bir akçe almur ve koyun satandan iki koyuna bir akçe almur ve 53) keçiden dahi buncilayındır ve kasap boğazladuğı koyundan dört koyundan bir akçe bağ almur ve 54) bazara gelüp satılan ketan bezlerinden yüz akçede iki buçuk akçe bağ almur ve bir halı satılsa 55) bağ iki akçe almur ve kepenek satılsa her kepenekden birer akçe almur ve aba yükünden iki akçe 56) almur ve satılan esirlerden erkeklerinden ve dişilerinden satım alandan dört akçe ve satan 57) kimesneden dört akçe bağ almur sekiz akçe olur şehirden hariç karyelerden

satun alup getürsalar bağ alınmaz 60) öküz ve inek satılsa satun alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe 59) dört akçe bağ olur eger şehirden hariç karyelerden satun alup getürsalar bağ alınmaz 60) öküz ve inek satılsa satun alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe bağ alınur 61) dört akçe olur eger satun alan def'a boğazlasa boğazlıyandan yine iki akçe bağ alınur ve şehirden 62) hariç karyelerden sığır satun alup getürüp boğazlasa bağ heman iki akçe alınur ve eger 63) boğazlanmasa bağ alınmaz temmet biâvnilâh tahrîren fi gurrei safertülmuzaffer şuhur sene seb'a ve aşrin 65) ve tis'a mie.

Varak : 3 b. 4 a.

Sene : H. Gurrei safer 927

(M, 1521 kânun 11 ortası)

Istanbul : Başvekâlet Arşivi, Musa tasnifi
tahrir defterleri, No. 105 (Tırhala
mufassahındadır)

III

Kanunname-i Livâi Hersck

Müslüman olan reâyânın müzevveç olup ayrı olandan yirmi iki akçe resm-i çift alınur karındaşlarıyla ya 1) atasıyla bir evde müzevveç ola dokuz akçe alınur ve mücerred olandan altışar akçe alınur ve kefereden ve müzevveç (2) olsun mücerred olsun yimi beş akçe ispenç alınur ve haraç alınur ve buğdaydan ve arpadan ve ulafdan ve darudan 3) ve çavdardan ve sair keyl olunan hububatdan müslüman olandan öşür ve kefereden onda bir ve yetmiş beş 4) kileden ikibuçuk kile sâlarilik alınur ol takdirce yedide sekizde bir olur ve haneden haneye resm-i bostan 5) ikişer akçe ve resm-i Polaçne ikişer akçe ve resm-i kotan ikişer akçe ve otluk olan yerlerde öşür veyahut her haneden 6) beşer akçe alınur ve bağ olan yerlerde şireden müslümandan öşür ve kefereden yedide sekizde bir alınur ve kendü yerin 7) koyup gayri timar eri köyünde iken reâyânın öşrün köyünde ekdüğü timar eri alur ve hem kendü 8) timar eri tekrar olur ve kovan olduğğu yerlerde iki Kovana üç akçe ve âdet-i ağnam iki koyuna bir akçe 9) ve gerdek hakkı kızdan otuz akçe ve dul avretten on beş akçe alınur ve sipahiye müteallik hassa tarlalardan 10) öşür alınur ve derbedar olan karye halkından haneden haneye onar akçe ispenç ve her kileden altmış vakıyye hesabı 11) üzere iki kile buğday ve iki kile arpa ve haraç alınur ve âvâriz-i divâniyeden muaflardır ve umumen değirmen 12) olan yerlerde yıl yürürse otuz akçe altı ay yürür ise on beş akçe alınur ve bazar olan yerlerde 13) filcümle muhavel olan nesnelere her köyde iki akçe alınur ve satılan Ağrına kebesinden ve kotan bezinden 14) otuz arşuna bir akçe ve bazarda satılan kebeden bir akçe alınur ve sığır satandan bir akçe alınur ve alandan bir akçe alınur ve bərgirden satandan iki akçe alınur ve alandan iki akçe alınur ve satılan koyundan iki koyuna 16) bir akçe alınur ve satılan baidan ve yağdan ve mumdan ve demürden filetimle veznelunan nesnelere 17) kantarda satandan bir akçe ve alandan bir akçe (yaprak 2 a, 2 b, de başka kayıtlar var) 18) (3 a) alınur ve koyun boğazlasa dört koyundan bir akçe ve sığırın birinden bir akçe alınur ve reâyâ 19) öşür hiziyçün sipahisine anbar yapmak kanundur ve köyünde anbar yapmaz ise akrep bazara ilemek âdetidir 20) ve hisar eri raiyyeti öşrün hisara ilemek kanun-i kadimdir ve bazı sırt 20) toprağı kuraları hâli kalup 21) Efiaklar mütemekkin olmuşlardır bazı defter-i

atıkda mukayyet bulunup ve bâzıları dahi hîni tahrirde kaydolunup 22) anın gibi Sırf toprağında müttemekkin olan Eflaklar Filoriye (31) filori virdikden sonra Sırf âdetince 23) sipahiye öşürün vürürler ve hâriçten Sırf toprağın ziraat eden eflaklar âdetince onda bir öşür vereler.

sene: Hicri 993 (Milâdi 1585)

Ankara: Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
Kuyûdi Kadimeî hâkaniye defteri
No. 8.

IV

Defter-i yasa hayi livâi Ergani

Tafsil-i kanunnameî nahiyet Ergani bermucib-i
kanun-i Hasan Padîşah 1)

Evvel reâyâdan ol kimesnelerkim müslümanlar dürürler ol ziraatlerinden biştebir ahnur imiş 2) ve geru her hané başına bir yük odun bahası alınsa on karaca akçe (32) ve bir yük otluk ve bir yük 3) saman ahnur imiş ki her şîr cins yük için onar karaca ahnur imiş bu üç cins yükün bahası on 4) Osman akçesi olur bunların alınmasının mevsimî otluk ve saman harman vaktinde ve odun son güz 5) ayında ol vakit alalar ve resm-i şahnegî deyü otuz iki kile behre alınan yerden bir kile dahi şahnegî 6) ahnur imiş ve valicek diyu her çift başına iki Amid kilesi galle ahnur imiş ki bir İstanbul kilesi 7) olur ve her haneden yılda birer gün ırğâdiye dahi ahnur imiş ve resm-i iydiye her karyeden 8) birer koyun ahnur imiş âlâsından eyüce ve ednâsından dahi aşağırlark haline göre ve geru her haneden 9) tütüncük diyu altışar tenge (33) dahi ahnur imiş ki on iki Osman akçesi olur ve resm-i timürcek her haneden 10) bir tenge dahi ahnur imiş ki iki Osmanî akçesi olur ve nâyibcek her haneden bir tenge ahnur imiş ki iki Osmanî 11) olur ve divancek dahi her haneden bir tenge ahnur imiş ki iki Osmanî olur bunların alınmasının mevsimi 12) evvel bahar nevrüzdadır ve bağları olan yerlerden her yüz devekden (34) bir tenge ahnur imiş ki iki Osmanî akçesi olur 13) alınmasının mevsimi üzüm vaktindedir ve resm-i arûsiyye için dahi her arûsiyyeden bir çizme bahası 14) deyu ad vermişler ol ahnur imiş nihayet otuz akçe olur ve resm-i âsiyab her âsiyabdan yılda on altı 15) Amid kilesi galle ahnur imiş nısfı buğday ve nısfı arpa ki yılığı elli altı Osmanî akçe olur ve resm-i 16) mevâşi her inekten ve eşekden beşer karaca akçe ahnur imiş ki hesabda iki Osmanî ve sülüs düşer ve yonddan (35) 17) on dört karaca akçe ahnur imiş ki dört buçuk Osman akçesi olur ve resm-i merâleri dahi her koyuna 18) iki yarım karaca akçe ahnur imiş ki üç tamam olsa bir Osmanî olur bu hesab üzere ahna bundan gayri 19) her yüz elli baş dayardan bir âlâ koyun ve ger geçidür ahnur imiş ve dört nügl (36) yağ ve dört nügl 20) kıl ve dört nügl keş ve Göheriz nam karyeden bu zikrolanlardan zâyid dört nügl peynir dahi ahnur imiş 21) bu hususlarki baştan takrîr olundu kura müslümanlarından ahnur imiş giru ber karar-i sâbık mulkarrer kılındı 22) amma bu zikr merâi ve mevâşinün alınmasının mevsimi evvel bahar nevrüzdadır olvakit alalar 23) andan mukaddem alınmıya ve şehir-i Ergani cemâatinün müslümanlarından ziraatî olanından hups üzere ahnur imiş 24) ve bağlarından dahi dört bin karaca akçe maktu' vürürler imiş ki bin üç yüz otuz akçe Osmanî 25) olur ve birer yük odun dahi ahnur imiş bunların dahi alınmasının mevsimi bağ akçesi 26) üzüm vaktinde ve odun son güz ayında ki kiş evvelidir ve şehir eraminesinden dahi

bağ haracı 27) deyu on iki bin karaca akçe maktu alurlar imiş amma ol vakit māmūriyyeti artuk imiş şimdiki halde 28) andan dahi eksük olmağın tokuzbin karaca akçe kaydoldiki üç bin Osman akçesi olur ve tütüncük 29) deyu geru her haneden bir şahrūki (37) dahi alınır imiş ki altı Osman akçesi olur ve geru nayıbeck deyu dörtyüz karaca 30) akçe maktu alınır imiş ve beyramcek dahi geru dörtyüz karaca akçe alınır imiş üçü bir Osmānî hesabı üzeredir 31) bunların alınmalarının mevsimi nevruzdadır amma bayramceğün nisfı bir bayramda ve nisfı dahi bir bayramda imiş 32) ve her nefer başına on ikışer ırgadiyye dahi alurlar imiş ki her günü içün bir tenge alınır imiş ki yirmi dört 33) Osman akçesi olur amma işledirler imiş artuğın alurlar imiş geru ol üzere mukarrer kılındı alınmasının 34) mevsimi nisfı evvel bahar ekin vaktindedir ve nisfı dahi orak vaktindedir ol vakit alınır ve her haneden 35) birer yılک odun dahi virürler imiş davarı olan davar ile ve olmuyan arkayla gönderürler imiş ki her yükü 36) bir osman akçesi olur ve resmî artüşiyeleri için dahi on şahrūki alınır imiş ki altmış Osman akçesi olur ve kura 37) eraminesinün dahi ziraatlarından bişde bir alınır imiş ve resm-i ırgadiyyeleri dahi her neferden on iki muşk her guni 38) ikışer Osmaniden yirmi dört akçe olur alınmasının mevsimi tan-sif üzere evvel bahar ve orak vaktindedir ve 39) geru her haneden tütüncük deyu sekizer tenge alınır imiş ki on altı Osman akçesi olur bunun dahi alınmasının mevsimi 40) nevruzdadır ol vakit alalar bunlar odun ve otluk ve saman bahası için imiş ve resm-i şahneği deyu gallevâtdan her 41) otuz ikide bir alınır imiş anun dahi alınmasının mevsimi harman vaktindedir bu zikrolan hususlar külliyyen kemākân 42) mukarrer kılındı bunları viregelen livā-i mezbûre on dört kit'a Ermeni kurasıdır bu takrir olan rûsümü virdüklerinden 43) gayri geru bu karyeler reâyasının bazı 44) maktuları dahi vardır an kadim viregelürler imiş ki her karye viregelmişler ise zikrolunur evvel karyei Bayur ki ermeni kendidir dört bin karca akçe bağ haracı 45) deyu virürler imiş ki üçü bir Osmanî hesabıdır ve üç yüz karaca akçe timurcek ve dörtyüz karaca akçe nayıbeck ve iki yüz karaca akçe divancek ve iki yüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe dahi şirecelik ve 47) dörtbin karaca akçe karasalgun deyu bu zikrolmaları külliyyen virürlerimiş ve bir Amid müdü dahi resm-i bevvâbi 48) virürlerimiş ki onaltı İslambol kilesidir ve karyei Nifeden dahi dört bin karaca akçe bağ haracı 49) ve dörtbin dörtyüz karaca akçe mal ve üçyüz karaca akçe temürcek ve dörtyüz karaca akçe 50) nayıbeck ve ikiyüz karaca akçe divancek ve iki yüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe şirecelik 51) ve bir mud-i Amid galle dahi resm-i bevvâbi bu zikrolan hususlar karyei mezkûre ahâlisi viregelürlerimiş 52) geru mukarrer kılındı ve karyei Harind ahâlisi dahi viregeldükleri bişbin karaca bağ haracı ve dörtbin 53) dörtyüz karaca akçe kara mal ve üçyüz karaca akçe temürcek ve dörtyüz karaca akçe nayıbeck ve ikiyüz karaca akçe divancek ve iki yüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe şirecelik ve bir mud-i Amidi galle dahi 55) resm-i bevvâbi deyu virürler imiş karyei mezkûre dahi bu takrir olanları an kadim viregelürler imiş geru ol üzere 36) mukarrer kılındı ve karyei Malan dahi ki ahâlisi viregeldükleri üç bin karaca akçe bağ haracı ve ikibin 57) karaca akçe kara mal ve iki yüz karaca akçe temürcek ve üçyüz karaca akçe nayıbeck ve yüz elli karaca akçe divancek ve yüz elli karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe şirecelik ve nim mud-i Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş bu zikrolunan hususları 59) bunlar dahi kanun kadimde viregelürler imiş geru ol üzere mukarrer kılındı ve karyei Baldüz ahâlisinin 60) dahi viregeldükleri dörtbin karaca akçe bağ haracı ve üçbin karaca akçe kara mal ve üçyüz karaca akçe temürcek ve dörtyüz karaca akçe nayıbeck ve iki yüz karaca akçe divancek ve iki yüz

karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe 62) şireçelik ve bir mud-i Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru ol üzere mukarrer kılındı ve karyei Yaylalı 63) ahalsi dahi viregeldükleri üç bin karaca akçe kara mal ve üçyüz karaca akçe timurcek ve dört yüz 64) karaca akçe nayibcek ve iki yüz karaca akçe divancek ve yüz elli karaca akçe şireçelik ve nım mud-i Amidi galle 65) dahi resm-i bevvâbi deyu iki yüz karaca akçe bayramcek dahi alınır imiş bu zikrolunan hususlar dahi kemâkân mukarrer 66) kılındı ve karyei (okunamadı) māmūr iken viregeldükleri ziyadece imiş amma haliye harap şekil 67) olmağın dört yüz karaca akçe bağ haracı ve dört yüz karaca akçe divancek ve yüz karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe şireçelik ve dört kilei 69) Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş bu zikrolunan hususlar dahi bu üzere kaydoldu ve karyei Tiltnik 70) süflâdan ahalsi viregeldükleri üçbin karaca akçe bağ haracı ve ikibin beşyüz karaca akçe kara mal 71) ve ikiyüz karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe temürcek ve ikiyüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe 72) divancek ve ikiyüz karaca akçe şireçelik ve on kilei Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş 73) bu zikrolunanlar dahi kemâkân mukarrer kılındı ve karyei Herseniden ahalsinin viregeldükleri 74) üçbin karaca akçe kara mal ve üçbin beşyüz karaca akçe bağ haracı ve üçyüz karaca akçe temürcek 75) ve üçyüz karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe divancek ve ikiyüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe 76) şireçelik ve nım mud-i Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru ol üzere mukarrer kılındı ve karyei Mendekenden 77) üçbin karaca akçe bağ haracı ve bin karaca akçe kara mal ve ikiyüz karaca akçe nayibcek ve yüz elli karaca akçe 78) temürcek ve yüz elli karaca akçe bayramcek ve yüz elli karaca akçe divancek ve yüz elli karaca akçe şireçelik ve sekiz kilei 79) Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru bu üzere mukarrer kılındı ve Kariyei Ekekden ahalsinin an kadim 80) viregeldükleri dörtbin karaca akçe bağ haracı ve ikibin beşyüz karaca akçe kara mal ve ikiyüz elli karaca 81) akçe temürcek ve üçyüz karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe divancek ve ikiyüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe şireçelik ve nım mud-i Amidi galle dahi alınır imiş bunlar dahi mukarrer kılındı ve Karyei Tiltnik Ulyadan 83) ahalsinin an kadim viregeldükleri ikibin beşyüz karaca akçe kara mal ve ikibin altıyüz karaca akçe bağ haracı 84) ve ikiyüz karaca akçe temürcek ve üçyüz karaca akçe divancek ve üçyüz karaca akçe nayibcek ve yüz elli karaca akçe bayramcek 85) ve yüz elli karaca akçe şireçelik ve sekiz kilei Amidi galle dahi resm-i bevvâbi bunlar dahi mukarrer kılındı ve karyei Norsenik 86) ahalsinin an kadim viregeldükleri bin ikiyüz karaca akçe kara mal ve bin karaca akçe bağ haracı ve üçyüz 87) karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe temürcek ve yüz karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe divancek ve yüz karaca akçe 88) şireçelik ve sekiz kilei Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru ol üzere mukarrer kılındı ve karyei 89) Dursuddan dahi viregeldükleri bin karaca akçe kara mal ve bin karaca akçe bağ haracı ve ikiyüz karaca akçe 90) nayibcek ve yüz karaca akçe temürcek ve yüz karaca akçe divancek ve yüz karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe şireçelik 91) ve sekiz kilei Amidi galle dahi alınır imiş bunlar dahi mukarrer kılındı ve karyei Kızılca ahalsinin dahi üçbin 92) karaca akçe bağ haracı virürler imiş bunlar dahi kemâkân mukarrer kılındı ve bağ hususu dahi tamgay-i harir her 93) man-i Amidi de ki bin beşyüz seksan dirhem olur on iki karaca akçe alınır imiş ki dört Osman akçesi olur ve 94) (i. k. o.) akmişenin her manından yirmidört karaca akçe alınır imiş ki sekiz Osman akçesi olur ve şum ve Halep 95) ve Şam ve Mısır kumâşısı geçüp gitse bunlar harir düstûru üzere ki her manından oniki karaca akçe alınır

İmiş 96) ve Rum canibinden firenk aknişe ve çatma ve kabık vesair bu asıl akşam metağ geçüp gitse ol dahi bez kumaş 97) itibarı üzere İmiş her manında yirmi dört karaca akçe almır İmiş ki sekiz Osmâni olur ve sekiz cedit ve sayır bunlara 98) nisbet İtri kısmı geçüp gitse her manından bir buçuk karaca akçe bac almır İmiş ki nım Osman akçesi olur ve sabun 99) ve İhna ve penbe ve na'l ve bunlara nisbet nekim vardırki mürdbar kısmıdır geçüp gitse her yüküne on iki karaca akçe 100) bağ almır İmiş ki dört Osmâni olur ve ketan yükü geçüp gitse her yüküne yüz karaca akçe bağalmır İmiş ki otuz 101) üç Osman akçesidir ve satılsa İkiyüz karaca akçe tamga almır İmiş ki altmış altı Osmâni akçe olur ve penbe ve 102) sabun ve İhna satılsa heryüküne dörder nügi tamga almır İmiş ki her nügi İki yüz dirhemdir ve yaş yemiş 103) geldüp satılsa anın dahi her yüküne dört nügi almır İmiş ve İmazı yükü geçüp gitse her yüküne bir Şahrûki 104) bağ almır İmiş ki Altı Osman akçesi olur ve Ergani reâyası bağlarından İhsıl ettükleri şarabların 105) yükledüp satmağa alıp gitse at ve katır yükünden İki Hasanbey ve eşek yükünden bir Hasanbey bağ almır 106) İmiş ki her Hasanbey İki Osmâni olur ve at ve katır ve sayır bunlara nisbet devab kısmı satılsa her 107) eşrefide bir Hasanbey tamga almır İmiş yüzde dört akçe hesabıdır ve nahiyei mezburda İhsıl olan penbenin 108) divânisi alındıktan sonra penbe bazı reâya tarlasından İmaktû bey' ederler İmiş kendüler arasında 109) bez hesabı olur İmiş satıldıkda alan kişiden her bezden bir Osman akçesi tamga alırlar İmiş ve emlak 110) kısmı satılsa eğer hâne ve ger bağdır ve ger âsiyab her ne bey' olsa her Eşrefide bir Tenge tamga almır İmiş 111) ki yüzde dört Eşrefi hesabıdır ve çulhalar İhususu dahi şehirde olan her çulha kapusundan ayda 112) dört karaca akçe ve kurâda olan çulha kapularında yılda bir tenge bunlar almır İmiş ve tabakhane 113) İhususu dahi her İki koyun ve keçi postu tapaga gelir olsa her İki posta bir karaca akçe almır İmiş ve gönden 114) nım Şahrûki almır İmiş ki üç Osmâni olur ve tamgây-ı ağnâm İhususu dahi şehirde ve ger kurâda boğazlanan koyundan İier başdan dokuzar karaca akçe ve sığırdan on sekizer araca akçe tamga almır İmiş ki 116) üçü bir Osmâni hesabı üzeredir.

(Sene: H. 924 (Milâdi: 1518)

İstanbul: Başvekâlet Arşivi Musa tasnifi, tahrir defterleri, No. 804 (Diyarbakır Mufassalındadır.

V

Kanunname-i Vilâyet-i Trablus

Nefsi Trablus iskelesinden Memalik-i Arab ve Rum ve Firengistan tarafına yüklenüp kasdi sefer eyler gemilere dâhil 1) olan emtânın bacı ve tamgası bu şerh muhtıncedirki tahrir olunur. Meselâ gülâp ve fıstık ve İhyar-ı şenbih ve 2) kalıçe ve seccadeler ve İbücümle sandıka girecek matağdan her sandık başına on bir akçe tamga alınmak kanun-i mukarrerdir ve 3) battaniye ve estere kıt'alarından üçer akçe almır bundan ziyade nesne almamaz ve mirliya âdemleri sabıkda 4) iskeleden vazifesi olan kimselere bir akçe verimez mecmu tamga ve bağ İhass-i pağışahidir gemilere dâhil 5) olan pende yükünden kanun budur ki her denk penbe seksen ritil olup yüz on sekiz akçe tamga İhna ve penbe 6) İpliğinden dengi İki yüz ritil tahmin olunup her denk başına İki yüz seksen akçe tamga alınmak kanun-i mukarrerdir 7) ve İmma denkden evvel olup kapanda vez (n) olan penbe İpliğinden ritil başına bir

akçe alınır bundan ziyade 8) nesne alınmaz gemilere giren sığır gönünden üçer akçe bağ alınmak kanundur ve kasanı dengiden kırk ikişer akçe bağ 9) almur ve gemiye dâhil olan sof ve harir ve kırmız ve çiçek ve bahar dengiden altmış ikişer akçe tamga 10) alınmak kanundur ve şol cins metağ ki vezne ve ziraa kabil olmaya gemiye dâhil olcak her yüz kit'adan 11) yedi kit'ası resm-i tamga deyu alınmak kanundur ve hemciman gemiyle iskeleye gelen ziraa vezne kaabil olmağa 12) yüz kit'adan yedi kit'a alınur feamma zikrolunan etraf-i memalik-i mahruseden ve bilad-i efrenciyeden 13) Trablus iskelesine varid olan emtianın kanun-i kadimi budur ki şerh kilmur meşelâ akmiş ve emtia? 14) esnafın kadimül'eyyamdan bey' ve şirası ziraağla mağhud olandan her yüz akçeden iki akçe 15) bağ alınmak kanundur feamma ziraağ ile olmayup kit'a ile olan bey' ve şirasının husuu ile 16) mezkûr olmyamından bağ alınmak kanun degildir ve bey' ve şirasının mizan ile mağhud olan esnaf ve 17) mekûlât piring ve asel ve rugan ve fındık ve badem ve üzüm ve incir ve gayrinin emsali metağdan 18) her kantar ki yüz ritildir beş buçuk ritil alınup hass-i şahıye zaptolunur bundan gayri 19) iskele hafızları ki münaziri demekle marufdur her kantardan buçuk ritil almur mezburların 20) canib-i şahiden vazifeleri olmayup muhtaç-ı ileyhim oldukları için mukarrer olundu camus gönü ki 21) varid ola denik ile olcak on sekiz akçe tamga alınmak kanundur adet ile olcak mukaddema hükmü 22) zikrolunmuştur sükker ve mercan ve kehrûba ve kalay ve bakır ve jengar ve zeybak ve ra'raf ve kibrit 23) ve raşas ve bunun misali metağ ki iskeleye varid ola her yüz akçeye üçer akçe tamga alınmak 24) kanundur bundan gayri mirliya ademleri zikrolan metân sandukı başına ikişer akçe alurlar imiş 25) haliya (hass-i mirliya dahi) hassi hümayunun zammolmayıyn on ikişer akçe dahi hassi mirliya için 26) zaptolunur Kıbrıs adasından Trablus iskelesine ve ana müteallik Lazkiye ve Cebele ve Banyas ve Antartos 27) iskelelerine gemiyle tuz gelüp ol tuzu amiller satun alup narh-i ruzi üzere müsülmanlara bey etmek kanun-i kadimdir ger (u) ber karar-i sâbik mukarrer olundu amillerden gayri kimesne ol tuzu satun almak 29) yasaktır eyer ki iskele mukataasında 30) mubayaa-i nemek dahildir iskeleye gelüp lenger salan gemi geru sefer eylemeli olcak resm-i lenger deyu âlâ gemiden altı yüz on dör (t) akçe ve mutavassıtülhal 31) gemiden iki yüz akçe ve küçük gemiden yirmi beşer akçe verilmek kanundur mastaki ve pulad iskeleye gelecek kanun 32) bu imiş ki cümlesi hassa mal ile satun alınup şehirde olan tüccara birer mikdar ziyade ile tartıhederler 33) imiş bu mânâdan müsülimin begayet müteessir ve mundacir oldukları cihetden ref olunup sükker ve ve mercan ve kehrûba kanunu muhibince mastakiye ikişer akçe alınur bâdelvezn yüz akçeden üç akçe tamga alınmak kanundur derya yüzünde 35) gemiler parelenüp helâk firenk tâyifesinden olcak emîn olan ermi alât-i harp ve sayır eşabı ve tahtaları 36) hassai padişahiye raci olması kanundur on bin ve on binden yukarı olan beytülmal hassel padişahiye 37) hasıl kaydolmuştur külliyyen abd ve cevâri (38) kısmının beytülmâl ve Yahûdi ve Nasaranın beytülmâl hassel padişahiye 38) olmak kanundur tâyifei Arap Humus ve Hama ve badiyeden Aznan yani Çoğan demekle maruf has-ü hâşak 39) yakup küllünü develerle şâbesal birmiktar Trablus şehripe ketirüp satmak mağhudları imiş ve zikrolunan 40) küll sabıkda padişaha müteallik olmayup tüccar ve reñberler ol külli mecmuan satun alup anımla iktisab-i 41) malşet ederler imiş bâde zamanın zikrolunan külden bir hisse padişahiye mukarrer olup ve bir hisse mirliya 42) tevcih olunup üçüncü hisse sair halka takşim olunup her gün badiyeden şehre gelen icmâl-i belis bu vecih üzere 43) takşim ve tevzi ederler imiş ve Trablusda tabh olunan sabun ol küll ile pişüp Trablus halkına bâis 44) küllün üçüncü hissesidir ve husseî şahıye ve mirliya

hissasına mahsus olan kül her sâl 45) âmîle satalar haliya dahi bermucib-i kanun-i kadim bilh yani küllün hissesi bir hissesi has ve bir hissesi 46) hassi liva ve bir hissesi der tasarruf-i ehl-i Trablus olmak üzere mukarrer oldu havassı şahiden hasıl 47) olan rügan-i zeytun bâdettaşır nefsi şehirde bir emin yerde der anbar olunup bâdehu şehirde 48) olan sabunhanelerde alâkaderilmevcud hassa maldan her fışha sabuna kifayet edecek miktari dahi 49) verildikten sonra birkaç sabunhanelerde birkaç fışha sabun pişirtmek kanun-i mukarrerdir fayide sabundan 50) olan ziyade havassı padişahiden addolunup hasıl kaydolunmuştur lâkin zeytun her sal hasıl olmaz 51) hasıl olan sale senetül hamil deyu itlak ederler ve bihasıl olan sâle senetül muhal deyu itlak olunur zeyt yağı ve sabun fayidesi ol itibarla dutulmuştur mukayyed olan mahsul sene-i hamlin nisfidir ve nisfi âher 53) muhal yılın noksanlığın terk olunmuştur mâmur olan köylerin zeytunu taşır olunur ve tariyki tagiri 54) gâh sülûsden gâh humûsden ve rubûdan olan her karyenin mahudu olan kanundan mezbûrenin zeytunu 55) kaydolunduğu yerde zikrolunmuştur feamma mezârlin mahsulü bittemam velkemat reâyânın olmayup mecmuan 56) sahib-i mezreanın hassıdır andan reâyaya nesne verilmez vilâyet-i Trablusda vâki olan rûsum-i öşri gallât 57) eger berveçhi maktu olup ah yana öşürle olan yerlerin tariyki öşrü gerü karyenin cenbinde ve tahtında derç 58) olunmuştur nahiyeyi Trablus ve Gûra ve Rang ve Radye ve Merven ve Habl ve Fütuh Benirehal ve Mantara 59) ve Tannaba ve Şera ve Orfa ve Hisnül'ekrad ve Akâr ve Mahse ve Safita ve Antartos ve Miğar 60) ve Meliga ve Dermos ve Menia ve Alife nahiyeleri cümle Trablusda müstâmel olan mekûkle gallesi deftere 61.) kaydolunmuştur her mekûk on İstanbul kilesi takdir olunmuştur ve nahiyeyi Kehif Mermet ve havali 62) vilâyetlerinde câri olan mekûk Trablus mekûğünün bir mekûk ve nisfidir ve nahiyeyi Cebile ve Melatene ve 63) Ceyhun ve Lazkiye mekûği iki Trablus mekûğidir kıymetleri dahi ana göre deftere kaydolunmuştur vilâyet-i Trablus 64) kadimül'eyyamdan her köy üzerine defter mucibince mukarrer olan himaye ve dirhemürriical ki hassel padişahi 65) için zaptolunmuştur kemakân mukarrere olmak emrolundu velâkin serçe külliyyen mucib-i tahrîbi bilâd 66) olup Kansuh-ül Gûri zamanında hadis olmağın kura ve cenah bu zulûmden perişan olup haliya 67) ref'ine emir sâdir olduğu cihetden cemîğ vilâyetden ref olundu ve kudun-i mensur deyu sultan canibinden yeni hâcib ve mücerred âmîl gelmek resmi menşur ve kudum deyu her köyden ziyade mal talep 69) etmeğın reâyâ tamam zaif olmuşlar oldahi mucib-i teferruki bilad olduğu cihetden ve hem mazbûrülhal olmayup ahyanan vâki olmağın hasıl kaydolunmayup deftere sebt olunmadı bundan gayri 71) harman vaktinde ve mahsul-i zeyt vaktinde ulemâya ve (1. k. o.) ve hakkı bider ve mübaşire ve tegiyri denk 72) emsâli bibaha avâriz vilâyet halkına tahmil olunur imiş bitemâniha ve kemâliha ref olundu ve hemçünan 73) zikrolunan kudum ve mensur ve tesgyr ve müşdiye ve ulemâiye sipahi tımarlarından dahi ref olunup hasıl 74) kaydolunmuş değildir ve sipahiye cürüm ve cinayet ve resmi arûsi kaydolunmak kadimül'eyyamdan kanuni diyar 75) olduğu cihetden haliya oldahi kaydolunmadı havassı padişahiden gayri mecmu vilâyetin badihavassı iki 76) serbest zeâmet olmaya mirlivaya hasıl kaydolundu zaim olmyan sipahinin bâdi havâda medhalı yoktur 77) ve mirliva haslarından bazı bid'atlar olup reâyâ ol bidatlerden ekseri müteferrik olup ref'i mucibi 78) tâmir-i bilâddır deyu âsitânei saadete arzolup makbûzu olduğu cihetden emir mucibince ref olundu 79) evvelâ Emîyon ve Anga nam karyelerden mezit-i zeytun deyu otuz bin akçe almur imiş ref olunup 80) mirlivaya hasıl kaydolunmadı ve külliyyen serçe müstecide-i kilağuddağveden alman serçei kadime den gayri 81) ki kirpas-i ham ile verilmek mâhudlardır ref olundu ve Kelf ve Kadmos

mevâbince 82) evlâdı âkıl ve evlâdı gub yerinden cem olunan serçe ve resmi istih'rab zulmü sarh olduğu cihetden 83) ref olundu ve vilâyet-i mezburda hassi mirliya olan köylerden kudüm-i menşur ve kâmilîye-i şita 84) ve tuzmet-i bider ve icazeden ve ydi ve hums ve serçe-i bâtila ve resmi hil'at ve tuzmet-i riyaset ve 85) şimîni fers ve resmi bakçe ve hulûl-i rûkâb bu cümle aklam tasuddan olup ve müşdiye ve gıma- niye 86) ve mübaşire ve vekâle ve bideriye ve veraye-i harman ve resm-i tevzi ve resmi âmediye bu cümle bid'atler ki 87) harman vaktinde olmak mağhud imiş cümlesi ref olunup deftere kaydolunan mâl-i nakd ve gallei şşürden 88) gayri reâyâdan nesne alınmamak için vaki hâl deftere sebtolundu feama hass-i mirliyadan olan 89) dirhemürrical hasse-i sahiyctin mukarrerdir ve mirliyaya hasil kaydolunan bâd-i ha- va ve resm-i ârûsî ki 90) hassi padişahi ve serbest zeâmetlerden mâda olan cümlesi mir-i müşarileyhe verilmişdir olbabda 91) kanun-i mazbût-i Osmanîye müracaat oluna ve vilâyet-i Trablusda olan cevamis vakf-i makam-i İbrahim 92) Edhem ve gayrihu olan camusdan gayrinin resmi camus başına on akçe almak kanun-i kadim 93) olmağın geru ber karar-ı sabık mirliyaya verildi ve vilâyet-i mezburda kadim- den mağhud olmayup zaman-i mâdelet encamda hâdis olmuş bir kazıyye ihdas olun- madi deftere mufassalan meşruhan kaydolunan 95) rüsum kadimül'eyyamdan olige- lüp haliya dahi mukarrer olunup deftere sebt olundu 96) vilâyeti Trablusda bundan akdem üç bin mikdarı köy ve karye olup kesretî zulüm ve bid'atden ekseri 97) ha- rabolup haliya sekiz yüzü mâmur bulunup baki mezrea olduğu sebepten ol mez- reatardan mezruğ 98) olanın şurut-i muafiyesi veya maktu tahtında dercolunup ve hıym kitabette mezruğ olmayan 99) mezraaların esâmisî bitemam deftere kay- dolundu 100).

varak: 5a, 5b, 6a.

sene: Hicri, 925 (Milâdi, 1519)

Istanbul: Başvekâlet Arşivi, Musa tasnifi, tahrir defterleri, No. 925.

- (1) İtalik olmayan numaralar kanunnamenin asıl metninin satır numaralarıdır.
- (2) Yer ve verimine göre 80 - 150 dönüm yer ekip dikenden toprak sahibi (Tımar, Zeamet veya Has sahibi) nin yılda bir defa olmak üzere aldığı resimdir.
- (3) «Nim çift resmi» nin kısaltılması: bir çiftlik yerin yarısını ekip dikenden alınan resim.
- (4) Evli olup ekimle uğraşmayan fakat başka türlü kazanç elde eden kimseden alınan resimdir.
- (5) Çok fakir reayadan alınan resim.
- (6) Değirmen resmi.
- (7) Tımar sahibine sipahi de denir.
- (8) Nisan ayı.
- (9) Kale muhafazasında bulunan asker.
- (10) Yarım çiftlikten az yer ekip dikenden dönüm başına alınan resim.
- (11) Pamuk.
- (12) Arazi-i öşriyye ilk fethedildiği zaman fetbedenlere taksim edilen topraklardır.
- (13) İl yazılmak, il toprak ve resimlerinin yazılması demektir.
- (14) Bal öşrü demek, kovan resmi, Küvare resmi de denir.
- (15) Erkek köle (azad edilmiş).
- (16) Kadın.
- (17) Binek ve yük hayvanı.

- (18) Yunanistan'da, eski adı Larissa'dır.
- (19) Buna resmî Flori de denir. Müslüman olmayıp cifte, çiftliğe sahip olanların bulûğa erenlerinden çift akçasına karşılık alınan resimdir.
- (20) Mücerret, bekâr; bive, dul demektir.
- (21) Domuz resmi.
- (22) Şarap baci.
- (23) Tınar sahibinin aldığı öşür şarapların satılması için tekel süresi.
- (24) Yel değirmeni.
- (25) Gelin resmi.
- (26) Kır bekçiliği ücreti
- (27) Bir sorti bir Osmanlı akçasıdır.
- (28) Ceviz.
- (29) Manda.
- (30) Sırp
- (31) İspenç resmi tahsil eden kimse.
- (32) Üç karaca akça bir Osmanlı akçası eder.
- (33) İki Osmanlı akçasıdır.
- (34) Tevek, bağ asmazı.
- (35) Hergele, beygir.
- (36) Yarmı okka yani 200 dirhem ağırlığındadır.
- (37) Altı Osmanlı Akçası değerindedir.
- (38) Kul ve cariye.